קאנאדער רעגיערונג קאן ניט העלפען אירע אלטע בירגער.

דריי אורזאכען גיט אן די פעדעראלע רעגיערונג, פאר וואס זי קאן ניט העלפען באלד די אלטע בירגער פון קאנאדע מיט א פעדעראלער עלטער פענסיע סיסטעם. ערשטענס איז עס דערפאר ווייל די רעגיערונג האט היינ־טיגס יאר צו צאלען א סך חובות און פראצענטען אויף חובות. צווייטענס איז עס דערפאר, ווייל די שטייערען־איינאמען זענען היינטיגס יאר שטארק געפאלען. און דריטענס איז עס אויך דערפאר ווייל די רעגיערונג איז איצט פארנומען מיט צוגרייטען זיך פאר'ן צען־יעריגען צענזוס וועלכער הויבט זיך אן קומענדען יוני.

אינ'ם לעצטען פעדעראלען וואל־קאמפיין האט מר. בענעט, דער איצ־טיגער פרעמיער פון קאנאדע, פארזיכערט די קאנאדער איינוואוינער, אז אויב ער וועט דערוועלט ווערען, וועט ער גלייך איינפירען אין לאנד, א פע־דעראלע „אלד פענשאן־סיסטעם". און געוויס האבען אים די טויזענטער צו־הערער געגלויבט. איצט אבער האבען זיי אלע אויזאכען צו פילען זיך אנטוישט. ווייל דער פרעמיער אנטזאגט זיך פון דערפילען זיין הבטחה.

ווען מען באטראכט אויבערפלעכליך דער רעגיערונגס טענות, ווייזט זיך עס אויס, אז די רעגיערונג איז גערעכט. ווארים זיי אזוי קאן מען גאר פאדערען פון דער רעגיערונג צו איסגעבען געלט פאר די אלטע לייט, ווען די שטייערען־איינאמען זענען קלענער געוואָרען אין ווען עס פאלען באלד צו פארשיעדענע צאלונגען אויף חובות און פראצענטען. דער אמת אבער איז, אז די טענות האבען, אין גרונט גענומען, גאר קיין ממשות ניט, ווייל אויב די רעגיערונג זאל זיך ווערען באנוצען מיט אזעלכע טענות, אויף צו בארעכטיגען דאס אפלייגען צו איינפירען דעם עלטער־פענסיע סיסטעם, דאן וועט זי שטענדיג געפיניען גענוג אזעלכע און ענליכע טענות.

דער פאקט איז, אז ווען די רעגיערונג וואלט ווירקליך געווען פאר־אינטערעסירט צו העלפען אירע אלטע און הילפלאָז־געוואָרענע בירגער, וואלט זי ניט געזוכט צו בארעכטיגען זיך מיט פארשיעדענע תירוצים און זי וואלט עס דורכגעפירט, אבער אזוי איז דה רעגיערונג ווייל זיך אויסדריינען. יעדענפאלס אויף נאך א פאר יאר, פון אן איבעריגער פינאנ־ציעלער משא. וואס די עלטער פענסיע סיסטעם וואלט אויף איר ארויפגע־ווארפען.

א צאל קאנאדער פראווינצען צאלען שוין פון לאנג אן עלטער פענסיע צו זייערע אלטע בירגער. אבער די סומע איז אזא קלעגליכע, אז עס קלעקט ניט גענוג אויף צום לעבען. אפילו פאר אן אלטען, שפארזאמען מאן. מיט דער הילף פון דער פעדעראלער רעגיערונג וואלט נאטירליך די אלגעמיינע פענסיע סיסטעם פאר אלטע לייט פיעל פארבעסערט געוואָרען. און דאס וואלט אויך געבראכט די איבעריגע פראווינצען, ווי קוייבעק און פרינס־עדוארד איילענד, וועלכע זענען דערווייל נאך הינטערשטעליג, צו נאכקומען דעם אלגעמיינעם פארלאנג, און אויך איינפירען אן עלטער־פענסיע סיסטעם אין זייערע פראווינצען.

פון אלע שטאנדפונקטען איז דאריבער גייטיג אז די פעדעראלע רע־גיערונג זאל געמען א האנט אין דער זאך. קודם כל כדי מר. בענעט'ס רע־פוטאציע זאל דיסקרעדיטירט ווערען, צווייטענס, כדי די סיסטעם זאל באקומען א ברייטערען שוואונג און א ברייטערען פארנעס, און דריטענס, אינדערעלטע און אפגעשוואכטע בירגער זאלען אויף די עלטערע יאָרען ניט דארפען פאלען צו לאסט און בעטלען אין די גאסען.

הפנים אז מר. בענעט האט פארגעסען דעם אל תשליכנו לעת זקנה.

מיט וואס פאר א גיפ־טינע פיילען באנוצט זיך דער בושמען?

די מאָדערנע וויסענשאפט קאן נאך אלץ ניט אויפקלערען פון וואס דער גיפט ווערט געשאפען.

אפט קומט אונז אויס צו הערען, אז די פארצייטיגע מענשען האבען שוין גע־וואוסט פון געוויסע סודות פון דער נאטור וואס אונזער היינטיגע ענטוויקעלטע ווי־סענשאפט ווייסט נאך ניט. און ווי אוב־גלויבליך דאס זאל ניט זיין, איז דאס דאך א פאקט. ניט נאר זיינען פאראן געוויסע זאכען פון וועלכע דער פארצייטיגער מענש האט געוואוסט — זייער צאהל אין אזוי גרויס, אז מיר וועלען זיך יעצט דא זיי ניט אונטערנעהמען אויסרעכענען — און פון וועלכע דער היינטיגער מענש האט קיין אהנונג ניט, קאן זיי ניט אויפ־קלערען; נאר אפילו היינט צו טאג זענען פאראן זאכען פון וועלכע נאך יעצט צו־רייסגשטאנענע און האלב ווילדע שבטים און גרופען ווייסען, וואס פאר זיי זענען זיי א טאג טעגליכע ערשיינונג, זיי ווייס־סען דעם סוד און ער הערט אויף פאר זיי צו זיין א סוד און אינזער מאָדערנע ווי־סענשאפט קאן איהם פאר קיין פאל ניט ערקלערען.

האט מען שוין ניט איין מאל הער־צעהלט, אז די בושמען, די האלב ווילדע וואס באוואוינען די אפריקאנישע קאלאר־הארי מרבר באנוצען זיך מיט א געוויסען גיפט. פון וועלכען מיר, צווילינגזרטע מעשען, ווייסען נאך ניט, ניט נאר ווי־סען זיי פון אט דעם גיפט און באנוצען זיך מיט אויהם, נאר זיי קאנען איהם צו־גרייטען, פארמישען און וויפיעל די ווי־סענשאפט זוכט צו ווייסען אויסצונעמען ווי אזוי אט דער גיפט ווערט פארמישט, איז דאס איהר נאך ניט געלונגען.

אין „לעדזשער" ליינען מיר זעהר אן אינטערעסאנטען ארטיקעל וועגען אט די בושמען.

ארטהור ס. ווערנעי, פון ניו יארק, וועלכער האט זיך לעצטענס אויסגעפארהר פון א זעקס חדשים'דיגער עקספעדיציע אין זיד אפריקא אין וועלכער האט פאק־טיש צום ערשטען מאל דורכגעריזט די גאנצע קאלאהארי מדבר, דערצעהלט זעהר אינטערעסאנטע פאקטען וועגען דעם לע־בען פון די קאלאהאריאנער און די בוש־מען.

די קאלאהאריאנער זיינען פארהעלט־ניסמעסיג שעהנע, געזונטע, גוט ענטוויי־קעלטע מענער און פרויען, ווערענד די בושמען זיינען כמעט ווי קארליקעס — דעם העכסטען מאן, וואס ער האט צווישען זיי אנגעטראפען איז ארום פינף פוס הויך. זייער דורכשניטליכער הויך איז ניט מעהר ווי פון פיער פוס פינף אינ־טשעסאון פיער פוס זיבען אינטשעס. זיי זיינען ווייס פון זיין שעהן און זייערע פרויען, קאן מען מיט א רייגעס געוויסען זאגען, זיינען פשוט מיאוסקייטען. פונ־דעסטוועגען טרעפט עס ניט זעלטען, אז די שעהנע, גוט ענטוויקעלטע און געזונ־טע קאלאהאריאנער זאלען זיך פארקוקען אויף די בושמענישע מיאוסקייטען און אוועקגעבען'ענען זייערע ווייבער.

גלייך קאן זיך דער בושמען דעם קא־לאהאריאנער ניט קענענשטעלען, ווייל יע־נער איז פיזיש פיעל שטארקער פון איהם, דערפאר רעכענט ער זיך אפ מיט איהם אויף אנאנדער אופן. כאטש זיין מאראל איז נאך א צוריקגעשטאנענע, א לויזע, אין עצם איז ער א מאָנאָגאמיסט, האלט פון איין־ווייבעריי, פאסירט ניט אפט, אז ער זאל ווערען א פאָליגאמיסט, זאל האָ־בען מעהר ווי איין ווייב; טויטען קליינע קינדער, ווייל עס איז ניטא מיט וואס זיי צו אויסהאלטען, איז ביי איהם קיין פאר־רעכענען ניט, אזוי איז ביי איהם קיין פאר־רעכענען ניט איבערצולאזען אלטע און שוואכע, ווען ער דארף איבערוואנדערען פון איין ארט צום צווייטען, אז זיי זאלען אויסגעהן פון הונגער. אבער דערפאר איז פאר איהם דער גרעסטער פארברעכען דער וויב, וואס האט ביים אנדערען צוגעגעבן'עס זיין אורטייל צום טויט און דער טויט ווערט דורכגעפיהרט אויף פאלגענדען אופן: פריהער אדער שפעטער געפינט מען דעם דעם ווייב־גנב א טויטען. מען האט אין איהם אריינגעשאסען א גיפטיגע פייל.

דער בושמען־אויס אויסגעצייכנ־טער שיסער, זיין פייל טרעפט אימער אין ציעל און דער ווייב־גנב דרעהט זיך זעל־טען ארויס פון זיינע הענט. דער גיפט און וועלכען די פייל ווערט פריהער אייני־געטונקען אין אזא שטארקער, אזא טויט־ליכער, אז דער קרבן פאלט באלד אויפ'ן ארט.

האט די וויסענשאפט שוין א לאנגע צייט פאראינטערעסירט זיך מיט דעם סארט גיפט, געוואלט אויסגעפינען פון וואסער ווערט פארמישט און. פון וואס ער באשטעהט, אבער אהן ערפאלג. ווערענען איז אפילו געלונגען מיטצוברענגען זיך פון דער מדבר א פאר אזעלכע פאר־גיפטעטע פיילען. מען האט זיי אנאליזירט אין א קיים־טאונער לאבאראטאריע און שוואכע, ווען ער דארף איבערוואנדערען פון איין ארט צום צווייטען, אז זיי זאלען אויסגעהן פון הונגער. אבער דערפאר איז פאר איהם דער גרעסטער פארברעכען דער וויב, וואס האט ביים אנדערען צוגעגעבן'עס זיין אורטייל צום טויט און דער טויט ווערט דורכגעפיהרט אויף פאלגענדען אופן: פריהער אדער שפעטער געפינט מען דעם דעם ווייב־גנב א טויטען. מען האט אין איהם אריינגעשאסען א גיפטיגע פייל.

דער בושמען־אויס אויסגעצייכנ־טער שיסער, זיין פייל טרעפט אימער אין ציעל און דער ווייב־גנב דרעהט זיך זעל־טען ארויס פון זיינע הענט. דער גיפט און וועלכען די פייל ווערט פריהער אייני־געטונקען אין אזא שטארקער, אזא טויט־ליכער, אז דער קרבן פאלט באלד אויפ'ן ארט.

האט די וויסענשאפט שוין א לאנגע צייט פאראינטערעסירט זיך מיט דעם סארט גיפט, געוואלט אויסגעפינען פון וואסער ווערט פארמישט און. פון וואס ער באשטעהט, אבער אהן ערפאלג. ווערענען איז אפילו געלונגען מיטצוברענגען זיך פון דער מדבר א פאר אזעלכע פאר־גיפטעטע פיילען. מען האט זיי אנאליזירט אין א קיים־טאונער לאבאראטאריע און וואס ער דארף איבערוואנדערען פון איין ארט צום צווייטען, אז זיי זאלען אויסגעהן פון הונגער. אבער דערפאר איז פאר איהם דער גרעסטער פארברעכען דער וויב, וואס האט ביים אנדערען צוגעגעבן'עס זיין אורטייל צום טויט און דער טויט ווערט דורכגעפיהרט אויף פאלגענדען אופן: פריהער אדער שפעטער געפינט מען דעם דעם ווייב־גנב א טויטען. מען האט אין איהם אריינגעשאסען א גיפטיגע פייל.

דער בושמען־אויס אויסגעצייכנ־טער שיסער, זיין פייל טרעפט אימער אין ציעל און דער ווייב־גנב דרעהט זיך זעל־טען ארויס פון זיינע הענט. דער גיפט און וועלכען די פייל ווערט פריהער אייני־געטונקען אין אזא שטארקער, אזא טויט־ליכער, אז דער קרבן פאלט באלד אויפ'ן ארט.

האט די וויסענשאפט שוין א לאנגע צייט פאראינטערעסירט זיך מיט דעם סארט גיפט, געוואלט אויסגעפינען פון וואסער ווערט פארמישט און. פון וואס ער באשטעהט, אבער אהן ערפאלג. ווערענען איז אפילו געלונגען מיטצוברענגען זיך פון דער מדבר א פאר אזעלכע פאר־גיפטעטע פיילען. מען האט זיי אנאליזירט אין א קיים־טאונער לאבאראטאריע און וואס ער דארף איבערוואנדערען פון איין ארט צום צווייטען, אז זיי זאלען אויסגעהן פון הונגער. אבער דערפאר איז פאר איהם דער גרעסטער פארברעכען דער וויב, וואס האט ביים אנדערען צוגעגעבן'עס זיין אורטייל צום טויט און דער טויט ווערט דורכגעפיהרט אויף פאלגענדען אופן: פריהער אדער שפעטער געפינט מען דעם דעם ווייב־גנב א טויטען. מען האט אין איהם אריינגעשאסען א גיפטיגע פייל.

דער בושמען־אויס אויסגעצייכנ־טער שיסער, זיין פייל טרעפט אימער אין ציעל און דער ווייב־גנב דרעהט זיך זעל־טען ארויס פון זיינע הענט. דער גיפט און וועלכען די פייל ווערט פריהער אייני־געטונקען אין אזא שטארקער, אזא טויט־ליכער, אז דער קרבן פאלט באלד אויפ'ן ארט.

זואו עס האלט מיט אידישער ערציהונג אין מערב קאנאדע

(דריטער ארטיקעל פון דער סעריע וועגען לעבען פון מערב קאנאדער אידענטום.)

פון ש. מ. זעלטשען.

דא ערשטע אידישע אימיגראנטען אין מערב קאנאדע האבען, ווי אידען אומעטום, געזוכט זיך פאר דער אידישער ערציי־הונג פון זייערע קינדער. אבער איבער אט דעם זאדג איז געשטאנען א העכערע און אונטער די אומשטענדען, א וויכטי־גערע: איינצופאסען זיך אין דער נייער, פרעמדער סביבה און איינצואורדענען זיך אין איר עקאנאמיש.

אט די לעצטע זאדג האט פארשלונ־גען דעם גרעסטען טייל פון דער ענערגיע פון די אידישע אימיגראנטען, איבערלאָ־זענדיג זעהר ווייניג פאר דער צופרידענ־שטעלונג פון גייסטיגע פארערונגען. א גרויסער טייל פון די געוועזענע אימיגראנ־טען, כאטש זיי האבען זיך שוין ביז היינט גוט איינגעארדענט, האבען אבער בים־לאכוויין פארלוירען אלע זייערע גייסטיגע באארפענישען און זיי זענען מיט לייב און לעבען אריינגעטאן אין "עולם הזה".

אבער די מייסטע אידישע אימיגראנ־טען אין מערב קאנאדע, אין דער פאלקס־טימליכער אידישער אטמאספערע וואס איז דא געשאפען געוואָרען. האבען אנגע־האלטען די פארבינדונג מיט זייער מקור, און ווי די צאלרייכע אימיגראנטישע דאגות האבען זיי ניט געדריקט, האבען זיי ניט פארגעסען אויף דער אידישער ער־ציהונג פון זייערע קינדער.

די ערשטע צייטען האט מען זיך צור־ידענגעגעבען, על פי הדחק, מיט טיי־טעל־מלמדים וואס האבען געפערעלט מיט פארשידענע ארטיקלען. איינצעלנע־ניג אויך אביסעלע עברי. אין בעסטען פאל זענען געגרינדעט געוואָרען תלמודי־תורה'ס פון זעהר א פרימיטיווען סארט און לויט'ן אלט־היימישען, קליינשטעדל־דיגען מוסטער. וואס האבען לחלוטין פארגעסען אויף דעם, אז די קינדער דא זענען פון א גאנץ אנדער סארט, און אז דיי האבען דער זייערע אידישע לימודים ניט דעם גאנצען טאג, נאר בלויז ארום אָנ־דערהאלבען שעה, און דאס אויך שוין נאכדעם ווי זיי זענען אויסגעמאטערט פון א טאג לערנען אין דער אלגעמיינער שול.

די רעזולטאטען פון אט דעם סארט ערציהונג זענען, נאטירליך, געווען ארום נול. די עלטערען פון די קינדער האבען גאנץ שנעל באמערקט, אז די הוצאות וואס זיי מאבען אין די אנשטרענגונג פון זיי־ערע קינדער זענען אריינגעוואָרפען.

אין ווי נאר דער אידישער ישוב האט זיך אנגעהויבען פיהלען אביסעל פעסטער אויפ'ן נייעם באדען, האט מען אנגעהויי־בען בויען תלמוד תורה'ס און אידישע שו־לען און איינארדענען זיי אויף א מאָדער־נעם אופן.

דאס האט זיך אנגעפאנגען מיט א צוואנציג יאר צוריק. די ערשטע יאָרען זענען געווען עקספערימענטאל אין בייס גרויסען מאנגעל און קוואליפיצירטע לער־ער. האט מען קיין איבעריגענס גרויסע רעזולטאטען ניט געקאנט דערגרייכען. די עקספערימענטאלע סטאדיע איז נאך איצט אויך ניט אינגאנצען פארביי געגאנגען, אבער איצט געפינט איהר שוין אין ווייני־פע און אין מערב קאנאדע גרופעס גרא־דואירטע תלמוד תורה קינדער וואס האָ־בען היבשע ידיעות אין העברייאיש. אין אידישער געשיכטע און אפילו אין תלמוד; און, פון דער צווייטער זייט קאנט איהר שוין געפינען אין ווייניפע א גרופע אידי־שע סטודענטען, געווען תלמידים און תלמידות פון דער פרץ שול און פון דער ארבייטער רינג שול, וואס ריידען פריי אידיש אין זענען גוט באהאוועט אין דער אידישער ליטעראטור און אין אידישער געשיכטע און וואס דיסקוטירען צווישען זיך איבער מאדערנע אידישע פראבלעמען.

אויסער ווייניפע האבען שוין אלע גרעסערע אידישע ישובים שעהנע, פרעכ־טיגע תלמוד תורה געבויעדעס. קיין געלט איז ניט געשאלעוועט געווארען אויף אייני־צואָרדענען אויף דעם בעסטען און מאָ־דערנסטען אופן, אזוי אז זיי זאלען זיך ניט דארפען שעהמען פאר די רייכע אל־געמיינע שול'נעבויידעס.

און פונקט אזוי זשאלעוועט מען ניט קיין קרבנות אויף צו באקומען די בעסטע לערער וואס עס איז נאר מעגליך. פאק־טיש זענען עס די תלמוד תורה'ס וואס פארגעבען דעם ערשטען ארט און די בו־רזשעטען פון אט די אלע קהלות, און זיי ווערען אפגעהיט ווי דער אויג פון קאפ.

קאלגארי, וואס איז באריהמט דערמיט וואס זי איז די שטאדט פון פרץ הירשביין (ס'איז די היים פון זיין פרוי, אסתר שומי־אטשער), וואו ער וואוינט די קורצע צייט וואס ער וואנדערט ניט ארום, האט נאך אויפסער דער תלמוד תורה, א שעהנע פרץ־שול מיט א קינדער־גארטען און א טאג־שול, וואו עס לערנען קרוב צו 100 קינ־דער. די שול געביידע, אפשר די פיינסטע אידישע שול געביידע אין לאנד לויט איהר גרויס. אז דא ניט לאנג אויסגעבויט גע־וואָרען און האט נעקאסט קרוב צו דריי־סיג טויזענט דאלאר. איהר יערליכער בו־דזשעט איז ארום צען טויזענט דאלאר, און מען קאן זיך פארשטעלען, וואס פאר א אידעאליזם און איבערגעבענהייט עס איז נויטיג אויסצוהאלטען אזא שול אין א שטאדט מיט א אידישער באפעלקערונג פון קארנע 400 משפחות, בעת עס איז נאך דא אויך א תלמוד תורה, וועלכע עס קאסט באזונדערס באריטיט אין ווייניפע אמוויינינגסטענס נאך אזוי פיעל אויסצו־האלטען.

אין וואנקאווער איז אויך דא א קלענערע אידישע שול. א שלום עליכם שול. א קליינע אידישע ארבייטער רינג שול איז דא אויך אין עדמאנטאן.

אין די קלענערע אידישע ישובים, וואס ציילען פון 10 ביז 25 אידישע משפחות, ווערען אויך אנגעשטריינגט די באשרייבענע כחות אויסצוהאלטען קלע־נערע תלמוד תורה'ס, און אידישע לערער ווערען אויסגעהאלטען אפילו פון די מיינ־טע איינציגע אידישע ישובניקעס. די רע־זולטאטען קאנען אבער דא ליידער ניט זיין אזעלכע גינסטיגע.

וואס איז שויך ווייניפער איז דא אויס־געבויט געוואָרען א גרויסע פרעכטיגע תלמוד תורה געביידע נאך מיט א צוואנ־ציג יאר צוריק. מיט א צען יאהר צוריק האט זי אויסגעבויט אן אפטיילונג אן א ווייטערען קווארטאל.

די תלמוד תורה פירערשאפט האט אבער געמאכט דעם טעות אריינצוקריכען אין צו גרויסע חובות אויף די געביידעס אין די לעצטע יאהרען האט די תלמוד תורה, צוליעב פארשידענע לאקאלע סיבות אנגעהויבען דורכמאכען א פראצעס פון ירידה, און זי קאן זיך ניט ספרעווען מיט דער לאסט פון די חובות און מיט די גע־וואלדיגע לויפענדיגע דעפיציטען. ווען אט די שורות ווערען געשריבען, איז די לאנג פון דער תלמוד תורה א קריטישע, און מיטלען ווערען געזוכט צו רעטען זי פון א קאטאסטראפע. די מיטלען וועלען מסתמא געפונען ווערען.

אין ביידע תלמוד תורה אפטיילונגען לערנען קרוב צו 700 קינדער — כמעט האלב פון זיי פון די אריטערע שיכטען פון דער באפעלקערונג. וואס צאלען ניט קיין שכר לימוד.

באזונדערס באריטיט אין ווייניפער אויס איהר י. ל. פרץ שול, וועלכע איז איצט 17 יאר אלט. דאס איז די גרעסטע אידישע שול אויפ'ן קאנטינענט, מיט קרוב צו 600 קינדער. זי איז געווען די ער־שטע צו גרינדען א אידישען קינדער גאר־טען און א טאג־שול. וואו די קינדער מאכען דורך גלייכצייטיג מיט זייערע אי־דישע לימודים, אויך פינף יאר אלגעמיי־נע שול (די שול איז אנערקענט פון דעם שטאדטיגער שול־פארוואלטונג, און פון איהר טאג שול, ווערען די קינדער אריינ־גענומען אין 6־טען קלאס פון דער אלגע־מיינער שול). די הינע תלמוד תורה און די צוויי אנדערע אידישע שולען האבען אויך איינגעפירט ביי זיך קינדער־גאר־טענס און טאג שולען לויט איהר מוסטער.

די פרץ שול איז זעהר א ווייטערער קולטורעלער צענטער פון שטאדט. ארום דעם פרץ־אינסטיטוט זענען טעטיג א רייע וויכטיגע קולטורעלע ארגאניזאציעס, וועלכע איבען אויס זעהר א שטארקען איינפלוס ניט נאר אויף ווייניפע, נאר אויך אויף גאנץ מערב קאנאדע.

פון דער פרץ שול האט זיך מיט 8—9 יאהר צוריק אויסגעטיילט די אר־בייטער רינג שול, וועלכע ציילט ארום 200 קינדער, און ווערט באטראכט וויי די פיינסטע ארבייטער רינג שול אין לאנד.

ערשט לעצטענס האט זיך פון איהר מאכען דורך גלייכצייטיג מיט זייערע אי־דישע לימודים, אויך פינף יאר אלגעמיי־נע שול (די שול איז אנערקענט פון דעם שטאדטיגער שול־פארוואלטונג, און פון איהר טאג שול, ווערען די קינדער אריינ־גענומען אין 6־טען קלאס פון דער אלגע־מיינער שול). די הינע תלמוד תורה און די צוויי אנדערע אידישע ישובניקעס. די רע־זולטאטען קאנען אבער דא ליידער ניט זיין אזעלכע גינסטיגע.

וואס איז שויך ווייניפער איז דא אויס־געבויט געוואָרען א גרויסע פרעכטיגע תלמוד תורה געביידע נאך מיט א צוואנ־ציג יאר צוריק. מיט א צען יאהר צוריק האט זי אויסגעבויט אן אפטיילונג אן א ווייטערען קווארטאל.

די תלמוד תורה פירערשאפט האט אבער געמאכט דעם טעות אריינצוקריכען אין צו גרויסע חובות אויף די געביידעס אין די לעצטע יאהרען האט די תלמוד תורה, צוליעב פארשידענע לאקאלע סיבות אנגעהויבען דורכמאכען א פראצעס פון ירידה, און זי קאן זיך ניט ספרעווען מיט דער לאסט פון די חובות און מיט די גע־וואלדיגע לויפענדיגע דעפיציטען. ווען אט די שורות ווערען געשריבען, איז די לאנג פון דער תלמוד תורה א קריטישע, און מיטלען ווערען געזוכט צו רעטען זי פון א קאטאסטראפע. די מיטלען וועלען מסתמא געפונען ווערען.

אין ביידע תלמוד תורה אפטיילונגען לערנען קרוב צו 700 קינדער — כמעט האלב פון זיי פון די אריטערע שיכטען פון דער באפעלקערונג. וואס צאלען ניט קיין שכר לימוד.

ניט ניט קיין מתנות

פון שלמה שמולעוויטץ.

גיט ניט קיין מתנות
קינדער קריסטמעס־נאכט,
פוצט ניט אייערע הייזער
מיט א יאָלקע־פראכט.

שטעכעדיגע צווייגען,
ניט פאר אינז באשטעלט,
ס'קומט די גרינע יאָלקע
ניט פון אונזער פעלד!

גרין זאָגט איהר? א ליגען!
רויט איז דאָס! בלוט־רויט!
ס'טראָגט אויף זיך דער יום־טוב,
דורות מאָרד און טויט!

„נתל"! זייער יום־טוב
איז פאר אונז קיין פרייד!
קען ביי זיי זיין פרילאך,
אונז פארשאפט עס לייד.

לאָזט זיך ניט פארפיהרען
דורך די יאָלקע פראכט,
גיט ניט קיין מתנות,
קינדער קריסטמעס־נאכט.

מיט טרעהרען געזעעט־געשניטען מיט געזאנג

(א קורצע אבער ריהרענדע אימיגראנטען געשיכטע). פון א. ד. כרפס

וואלגערט זיך א איד איבער דער וועלט דער גרויסער און עס נע־ונד'עווען מיט איהם זיין פאמיליע מיט.

א איד א רב, אן אנגעזעהענער רב פאר די לעצטע צוואנציג יאהר. און ניט איהם איבערגעגעבען, אז דיעזער גיפט וועט אזעלכע זשושעס, וועמענס קערפערס מען צודריקט צווישען מיט וואָרצלען פון געוויסע זיסע פלאנצוי־גען. אבער ווייטער געהט עס ניט. ווערנע דערצעהלט, אז ער האט געכאפט אט דיע־זען אנגעגעבענעם סארט זשוק, האט איהם געהאלטען אויף דער האנט און זיין האנט איז פאר עטליכע טעג צייט געווען רויס באפלעקט, אבער דערווייל איז נאך אונ־מעגליך צו ענטדעקען וואס פאר שטאף אט דיעזע זשוקעס גיבען פון זיך ארויס.

ווייסט מען שוין אבער וואס פאר א זשוקעס דאס זיינען, וועט מען מיט דער אויך אויסגעפינען וואס פאר א שטאף זיי גיבען פון זיך ארויס. אבער מיט וואס פאר א ווארצלען מען דארף דיעזע צור־האקטע זשוקעס פארמישען. און וואס פאר א פראפאָרציע דאס ווילען די בושמען פאר קיין פאל ניט אויסזאגען און עס וועט נאך נעהמען א לאנגע צייט ביז מיר וועל־לען דאס אויסגעפינען.

אט אזוי ווייסען צוריקגעגעשטאנענע, האלב־ווילדע מענשען פון א סוד וואס די מאָדערנע וויסענשאפט קאן נאך דערווייל ניט אויפקלערען.

מיט וואס פאר א גיפ־טינע פיילען באנוצט זיך דער בושמען?

די מאָדערנע וויסענשאפט קאן נאך אלץ ניט אויפקלערען פון וואס דער גיפט ווערט געשאפען.

אפט קומט אונז אויס צו הערען, אז די פארצייטיגע מענשען האבען שוין גע־וואוסט פון געוויסע סודות פון דער נאטור וואס אונזער היינטיגע ענטוויקעלטע ווי־סענשאפט ווייסט נאך ניט. און ווי אוב־גלויבליך דאס זאל ניט זיין, איז דאס דאך א פאקט. ניט נאר זיינען פאראן געוויסע זאכען פון וועלכע דער פארצייטיגער מענש האט געוואוסט — זייער צאהל אין אזוי גרויס, אז מיר וועלען זיך יעצט דא זיי ניט אונטערנעהמען אויסרעכענען — און פון וועלכע דער היינטיגער מענש האט קיין אהנונג ניט, קאן זיי ניט אויפ־קלערען; נאר אפילו היינט צו טאג זענען פאראן זאכען פון וועלכע נאך יעצט צור־ייסגשטאנענע און האלב ווילדע שבטים און גרופען ווייסען, וואס פאר זיי זענען זיי א טאג טעגליכע ערשיינונג, זיי ווייס־סען דעם סוד און ער הערט אויף פאר זיי צו זיין א סוד און אינזער מאָדערנע ווי־סענשאפט קאן איהם פאר קיין פאל ניט ערקלערען.

האט מען שוין ניט איין מאל הער־צעהלט, אז די בושמען, די האלב ווילדע וואס באוואוינען די אפריקאנישע קאלאר־הארי מרבר באנוצען זיך מיט א געוויסען גיפט. פון וועלכען מיר, צווילינגזרטע מעשען, ווייסען נאך ניט, ניט נאר ווי־סען זיי פון אט דעם גיפט און באנוצען זיך מיט אויהם, נאר זיי קאנען איהם צור־גרייטען, פארמישען און וויפיעל די ווי־סענשאפט זוכט צו ווייסען אויסצונעמען ווי אזוי אט דער גיפט ווערט פארמישט, איז דאס איהר נאך ניט געלונגען.

אין „לעדזשער" ליינען מיר זעהר אן אינטערעסאנטען ארטיקעל וועגען אט די בושמען.

ארטהור ס. ווערנעי, פון ניו יארק, וועלכער האט זיך לעצטענס אויסגעפארהר פון א זעקס חדשים'דיגער עקספעדיציע אין זיד אפריקא אין וועלכער האט פאק־טיש צום ערשטען מאָל דורכגעריזט די גאנצע קאלאהארי מדבר, דערצעהלט זעהר אינטערעסאנטע פאקטען וועגען דעם לע־בען פון די קאלאהאריאָנער און די בוש־מען.

די קאלאהאריאנער זיינען פארהעלט־ניסמעסיג שעהנע, געזונטע, גוט ענטוויי־קעלטע מענער און פרויען, ווערענד די בושמען זיינען כמעט ווי קארליקעס — דעם העכסטען מאָן, וואס ער האט צווישען זיי אנגעטראפען איז ארום פינף פוס הויך. זייער דורכשניטליכער הויך איז ניט מעהר ווי פון פיער פוס פינף אינ־טשעסאון פיער פוס זיבען אינטשעס. זיי זיינען ווייס פון זיין שעהן און זייערע פרויען, קאן מען מיט א רייגעס געוויסען זאגען, זיינען פשוט מיאוסקייטען. פונ־דעסטוועגען טרעפט עס ניט זעלטען, אז די שעהנע, גוט ענטוויקעלטע און געזונ־טע קאלאהאריאנער זאלען זיך פארקוקען אויף די בושמענישע מיאוסקייטען און אוועקגעבען'ענען זייערע ווייבער.

גלייך קאן זיך דער בושמען דעם קא־לאהאריאנער ניט קענענשטעלען, ווייל יע־נער איז פיזיש פיעל שטארקער פון איהם, דערפאר רעכענט ער זיך אפ מיט איהם אויף אנאנדער אופן. כאטש זיין מאָראל איז נאך א צוריקגעשטאנענע, א לויזע, אין עצם איז ער א מאָנאָגאמיסט, האלט פון איין־ווייבעריי, פאסירט ניט אפט, אז ער זאל ווערען א פאָליגאמיסט, זאל האָ־בען מעהר ווי איין ווייב; טויטען קליינע קינדער, ווייל עס איז ניטא מיט וואס זיי צו אויסהאלטען, איז ביי איהם קיין פאר־רעכענען ניט, אזוי איז ביי איהם קיין פאר־רעכענען ניט איבערצולאזען אלטע און שוואכע, ווען ער דארף איבערוואנדערען פון איין ארט צום צווייטען, אז זיי זאלען אויסגעהן פון הונגער. אבער דערפאר איז פאר איהם דער גרעסטער פארברעכען דער וויב, וואס האט ביים אנדערען צוגעגעבן'עס זיין אורטייל צום טויט און דער טויט ווערט דורכגעפיהרט אויף פאלגענדען אופן: פריהער אדער שפעטער געפינט מען דעם דעם ווייב־גנב א טויטען. מען האט אין איהם אריינגעשאסען א גיפטיגע פייל.

דער בושמען־אויס אויסגעצייכנ־טער שיסער, זיין פייל טרעפט אימער אין ציעל און דער ווייב־גנב דרעהט זיך זעל־טען ארויס פון זיינע הענט. דער גיפט און וועלכען די פייל ווערט פריהער אייני־געטונקען אין אזא שטארקער, אזא טויט־ליכער, אז דער קרבן פאלט באלד אויפ'ן ארט.

האט די וויסענשאפט שוין א לאנגע צייט פאראינטערעסירט זיך מיט דעם סארט גיפט, געוואלט אויסגעפינען פון וואסער ווערט פארמישט און. פון וואס ער באשטעהט, אבער אהן ערפאלג. ווערענען איז אפילו געלונגען מיטצוברענגען זיך פון דער מדבר א פאר אזעלכע פאר־גיפטעטע פיילען. מען האט זיי אנאליזירט אין א קיים־טאונער לאבאראטאריע און וואס ער דארף איבערוואנדערען פון איין ארט צום צווייטען, אז זיי זאלען אויסגעהן פון הונגער. אבער דערפאר איז פאר איהם דער גרעסטער פארברעכען דער וויב, וואס האט ביים אנדערען צוגעגעבן'עס זיין אורטייל צום טויט און דער טויט ווערט דורכגעפיהרט אויף פאלגענדען אופן: פריהער אדער שפעטער געפינט מען דעם דעם ווייב־גנב א טויטען. מען האט אין איהם אריינגעשאסען א גיפטיגע פייל.

דער בושמען־אויס אויסגעצייכנ־טער שיסער, זיין פייל טרעפט אימער אין ציעל און דער ווייב־גנב דרעהט זיך זעל־טען ארויס פון זיינע הענט. דער גיפט און וועלכען די פייל ווערט פריהער אייני־געטונקען אין אזא שטארקער, אזא טויט־ליכער, אז דער קרבן פאלט באלד אויפ'ן ארט.

האט די וויסענשאפט שוין א לאנגע צייט פאראינטערעסירט זיך מיט דעם סארט גיפט, געוואלט אויסגעפינען פון וואסער ווערט פארמישט און. פון וואס ער באשטעהט, אבער אהן ערפאלג. ווערענען איז אפילו געלונגען מיטצוברענגען זיך פון דער מדבר א פאר אזעלכע פאר־גיפטעטע פיילען. מען האט זיי אנאליזירט אין א קיים־טאונער לאבאראטאריע און וואס ער דארף איבערוואנדערען פון איין ארט צום צווייטען, אז זיי זאלען אויסגעהן פון הונגער. אבער דערפאר איז פאר איהם דער גרעסטער פארברעכען דער וויב, וואס האט ביים אנדערען צוגעגעבן'עס זיין אורטייל צום טויט און דער טויט ווערט דורכגעפיהרט אויף פאלגענדען אופן: פריהער אדער שפעטער געפינט מען דעם דעם ווייב־גנב א טויטען. מען האט אין איהם אריינגעשאסען א גיפטיגע פייל.

דער בושמען־אויס אויסגעצייכנ־טער שיסער, זיין פייל טרעפט אימער אין ציעל און דער ווייב־גנב דרעהט זיך זעל־טען ארויס פון זיינע הענט. דער גיפט און וועלכען די פייל ווערט פריהער אייני־געטונקען אין אזא שטארקער, אזא טויט־ליכער, אז דער קרבן פאלט באלד אויפ'ן ארט.

האט די וויסענשאפט שוין א לאנגע צייט פאראינטערעסירט זיך מיט דעם סארט גיפט, געוואלט אויסגעפינען פון וואסער ווערט פארמישט און. פון וואס ער באשטעהט, אבער אהן ערפאלג. ווערענען איז אפילו געלונגען מיטצוברענגען זיך פון דער מדבר א פאר אזעלכע פאר־גיפטעטע פיילען. מען האט זיי אנאליזירט אין א קיים־טאונער לאבאראטארי